

*Стасюк О.С., к. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

ЖАНРОВАЯ СТРУКТУРА ПАРЛАМЕНТСКОГО ДИСКУРСА ШВЕЦИИ

В статье определены критерии жанрового структурирования парламентского дискурса. Выделены ядро и периферия парламентского дискурса Швеции. Выявлена специфика его жанровой структуры, возникшая под влиянием институциональных условий в данной сфере общения. Определено, что жанровая структура парламентского дискурса Швеции охватывает несколько уровней: внутреннюю парламентскую коммуникацию; внутреннюю парламентскую коммуникацию с дополнительным адресованием сообщения обществу; коммуникацию парламента с другими органами власти; коммуникацию парламента с обществом.

Ключевые слова: жанр, институциональный дискурс, парламентский дискурс, тип текста.

*Stasiuk O.S., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

GENRE STRUCTURE OF PARLIAMENTARY DISCOURSE OF SWEDEN

The article deals with specific nature of the genre structure of the parliamentary discourse of Sweden. The criteria of genre structuring of the parliamentary discourse are proposed. The specific nature of its genre structure influenced by the institutional conditions is revealed. It is defined that the genre structure of the parliamentary discourse of Sweden consists of several levels: internal parliamentary communication; internal parliamentary communication that is presented in the media and is implicitly addressed to the society; communication of the parliament with other authorities; communication of the parliament with the society.

Key words: genre, institutional discourse, parliamentary discourse, text type.

УДК 811.512.161

*Телешун К.О., к. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

АФІКСАЛЬНИЙ СПОСІБ СЛОВОТВОРУ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ТОРГІВЛІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті досліджено формально-структурні особливості однослівних торговельних термінів турецької мови, утворених суфіксальним способом. Окреслено основні тенденції суфіксально-го способу термінотворення, виявлено та проаналізовано найпродуктивніші словотвірні моделі.

Ключові слова: турецька мова, торговельний термін, словотвір, афіксація, словотвірна модель.

Суфікси, “виконуючи функції службових морфем, не можуть виступати семантичним ядром слова” [5, с. 55] та слугувати основою самостійного висловлення, вони лише уточнюють основу; основною їх функцією є словотворча функція.

Термінологічні одиниці, утворені шляхом деривації, характеризуються більшою мотивованістю, через те, що їхнє значення обумовлене як значенням основи, так і афікса; унормованістю та формальною систематизованістю, що досягається використанням однотипних афіксів на позначення класифікаційно аналогічних понять.

Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідження й систематизації словотвірної організації торговельних термінів турецької мови, утворених за допомогою афіксації. Багаточисельні та різноманітні за семантикою суфікси є одним із найефективніших засобів поповнення словникового складу турецької мови, що можна пояснити тим, що “у морфологічній структурі термінів... органічно закладені основи структурної систематизації, що має першочергове значення для термінології” [4, с. 120].

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки дериваційних процесів у терміносистемі торгівлі турецької мови, визначенні словотвірної структури досліджуваних одиниць та виокремленні продуктивних словотвірних моделей суфіксального способу творення у досліджуваній терміносистемі.

Об'єктом дослідження є торговельно-економічна термінолексика сучасної турецької мови, **предметом** – афіксальний словотвір термінів цієї сфери, **матеріалом** – словники та тексти сучасної турецької мови.

За допомогою суфіксального способу утворено 380 однослівних термінів торгівлі (з вибірки, що складається з 5730-ти термінів), 8 з них є складними похідними. Аналіз термінів та їх елементів свідчить про те, що в різні епохи на перший план висувалася певна кількість морфем, які мають ряд таких ознак, як соціолінгвістичні ознаки загальнозрозумілості, частотності й соціальної значущості, психолінгвістичні ознаки стислості (оптимальної довжини). Це дозволяло використовувати їх для побудови значної маси лексичних одиниць [3, с. 60]. У турецькому мовознавстві загальноприйнятим є розподіл утворених за допомогою афіксації термінів на наступні групи: 1) утворення термінів-іменників від іменних частин мови; 2) утворення термінів-іменників від дієслів; 3) утворення термінів-прикметників від імен; 4) утворення термінів-прикметників від дієслів; 5) утворення термінів-дієслів від імен; 6) утворення термінів-дієслів від дієслів. Важливо зазначити, що в турецькій мові неможливо провести чітку межу між окремими частинами мови, опираючись лише на зовнішні, морфологічні дані [2, с. 59], відповідно, за допомогою одного й того ж афікса можуть створюватися, зокрема, іменники та прикметники.

Найбільш продуктивними афіксами творення іменних частин мови від імен є суфікси *-lık⁴*, *-ci⁸*, *-li⁴* та *-siz⁴*.

I. Утворення торговельних термінів-іменників від іменних частин мови

1.1. *-lik / -lik / -luk / -lük* – досить продуктивний афікс (80 ПО), що утворює нові поняття, іменники з абстрактним значенням від іменників, прикметників, числівників та віддієслівних імен, напр., *karlılık – рентабельність*, *pazarçılık – торгівля на базарі*, і виражає предметність. Деякі терміни з цим формантом в якості прикметника, субстантивуючись, позначають назви предметів, напр., *satılık bina – будівля, призначена для продажу*; *yıllık rapor – річний звіт*, *aylık ödeme – щомісячний платіж* (оплата або звіт за термін, вказаний у вихідній основі). Терміни на *-lık⁴*, утворені від похідних імен із суфіксами *-ci⁸*, *-li⁴*, *-siz⁴*, *-man / men*, є іменниками, що позначають абстрактні

поняття, відповідні значенню вихідної основи [2, с. 112], напр., *aracılık* – посередництво, *danışmanlık* – консалтинг, *faizcilik* – лихварство, *rahalılık* – дорожняча.

Деякі лексичні одиниці можуть утворюватися за допомогою цього афікса від основ теперішнього-майбутнього часу та минулого-суб'єктивного часу, напр., *anlaşmazlık* – непорозуміння, розбіжність, *geçerlik* – обіг (грошових одиниць).

1.2. Суфікс *-ci* /-ci / -cu / -cü / -çi / -çii / -çiu / -çü – (58 дериватів), як зазначає А.М. Кононов, додається до основ, що позначають предмет чи об'єкт занять, знаряддя, місце, мету або назву заняття й утворює відіменникові іменники зі значенням суб'єкта дії, який проявляє схильність до чого-небудь або відрізняється специфічними рисами, що мають постійний характер; назви осіб за професією чи родом діяльності [2, с. 102–103], напр., *aracı* – посередник, *davacı* – позивач, *faizci* – лихвар, *girişimci* – підприємець.

1.3. Афікс *-lı* /-li / -lu / -lü (44 терміна), що утворює переважно прикметники, може також утворювати іменники-назви осіб, напр., *alacaklı* – кредитор (*alacak* – борг, який потрібно отримати), *borçlu* – боржник (*borç* – борг). Однак як афікс, що утворює торговельні терміни-іменники, цей формант не є продуктивним.

2. Утворення торговельних термінів-іменників від дієслів реалізується за допомогою афіксів *-ma/-me*, *-m* (-im⁴), *-ıcı⁴*, *-i⁴*, *-(a)k / -(e)k*, *-ça⁸*, *-ga / ge*, *-gan⁴*, *-gi⁸*, *-ik⁴*, *-(i)n⁴*, *-iğ⁴*, *-it⁴*, *-(i)nc⁴*, *-it⁸*.

2.1. усечений інфінітив (турецькі мовознавці, зокрема Х. Зюльфікар, трактують його як афікс *-ma /-me*), утворює як дієслівні, так і віддієслівні імена, іменники – назви акту, процесу, результату, знаряддя дії, і є найбільш продуктивним афіксом (36 одиниць) та найпродуктивнішим виразником процесуальності. Форма на *-ma / me* поєднується з афіксами присвійності (може утворювати ізафетні конструкції), афіксами множини та відмінюється. За часів мовної реформи на заміну арабо-перським термінам таким чином було створено багато іменників від дієслівних основ, напр., *andlaşma* (*muahede*) – договір, *bölme* – поділ, *çalışma* (*mesai*) – робота, *çarptı* – множення, *dağıtma* (*tevzi*) – розподіл, *duruşta* (*mürafaa*) – суд, *görüşme* (*müzakere*) – переговори, *kalkınma* – розвиток, *onaylama* (*tasdik*) – підтвердження, *ödeme* (*tediye*) – оплата, *sözleşme* (*mikavele*) – договір, *toplama* – збір, *ulaşma* (*vusul*) – прибуття, *yazışma* – листування. Даний афікс активно додавався і до слів іншомовного походження, напр.: *harçama* – витрати, *planlama* – планування.

2.2. *-m* (-im/-im/-um/-üm) (17 ПО) – позначає назву, результат дій та процесів, напр.: *girişim* – підприємство, *alım* – покупка, *satım* – продаж, *dağıtım* – розподіл; багато термінів за допомогою цього афікса було створено за часів “очищення” турецької мови, зокрема: *indirim* – знижка, *işlem* – дія, *üretim* – виробництво, *üretme* – процес виробництва, *tüketim* – споживання, *yatırım* – інвестиції, *yönetim* – керівництво тощо. Цей формант активно використовувався для створення синонімів до османських за походженням слів, утворених шляхом приєднання арабського афікса *-at*, зокрема, *donatım* (*teçhisat*) – обладнання, *varım* (*imalat*) – виробництво.

2.3. Афікс *-ıcı* /-ici /-ucu /-üçü (9 ПО), що утворює назви робіт та професій, а також прикметники, напр., *satıcı* – продавець, *üretici* – виробник, *zorlayıcı* – примусовий, та *-i* /-ı /-u /-ü (7 ПО): *batkı* – банкрутство, *satı* – реалізація, є відносно малопродуктивними

в термінології торгівлі турецької мови; значну кількість лексичних одиниць за допомогою цих афіксів було також створено в республіканський період – *alıcı* – покупець, *arti* – плюс, *bildiri* – повідомлення, *çarpi* – множення, *dağıtıcı* – дистрибутор, *denetleyici* – інспектор, *tüketici* – споживач, *üretici* – виробник, *satıcı* – продавець, *veri* – дані. З точки зору синтаксичного використання дієслівне ім'я на *-(y)ici^d* є позачасовим дієприкметником, який позначає постійну ознаку, якість та в силу специфічності свого граматичного значення легко субстантивується й використовується у якості іменника, на позначення дієвої особи, напр., *koriyusı* – захисник, *satıcı* – продавець.

2.4. Непродуктивними в даній терміносистемі є наступні афікси, кожен з яких утворює лише по декілька дериватів:

– *-gi / -gi / -gu / -gü⁸* (1 ПО) та *-nç / -nç / -inç / -unç / -ünç* (2 ПО), що позначають результат та назву дії, напр.: *kazanç* – дохід, *ödünç* – позика, *vergi* – податок; *-(y)iş / -(y)iş / -(y)uş / -(y)üş* (3 ПО): *alış* – купівля, *kuruluş* – організація, *satış* – продаж; *-it / -it* (3 ПО): *akit* – договір, *bağit* – контракт, *proje*, *çesit* – вид; *-k / -ik / -ik / -uk / -ük* (2 ПО): *açık* – недостача, *tüzük* – статут; афікс *-(i)n / -in / -un / -ün* (2 ПО) утворює по одному іменнику та прикметнику: *batkın* – банкрутний, *ürün* – продукт; *ga / ge* (3 ПО): *belge* – документ, *denge* – баланс, рівновага, *gösterge* – індикатор; *-ça / -çe / -ca / -ce⁸* (3 ПО): *akça* – гроші, *akçe* – гроші, *güvence* – гарантія; *-ak / -ek* утворює як іменники, так і прикметники (4 ПО): *kaçak* – незаконний, контрабандний, *ortak* – партнер, спільний.

– форманти *-gr⁸* та *-ti* (2 ПО) не були продуктивними, але широко застосовувалися за часів мовної революції: *birikinti* – накопичення, *ödenti* – грошові збори. Афікс *-tan / -ten* (4 одиниці), який також до 30-х років ХХ століття майже не застосовувався, було відроджено під час мовної реформи для утворення термінів-іменників, що позначають рід занять діяча, названого висхідною основою, напр.: *danışman* – консультант, *uzman* – експерт, *yönetmen* – директор.

У поодиноких випадках зафіксовано використання форманту минулого часу у якості словотворчого афікса, напр.: *alındı* – розписка, квитанція, *çıktı* – продукція, надлишок, *girdi* – прибуток, надходження; перського афікса *-dar*, напр., *sermayedar* капіталіст, *finansist*, *tahsildar* – колектор; іранських за походженням слів *-hane* та *-nane*, які, потрапивши до турецької мови через перську, взяли на себе функції словотворчого афікса, напр., *beyanname* – декларація, *ihbarname* – повідомлення, *şartname* – контракт, *tasarname* – домовленість, *ticaret(h)ane* – торговий дім, тощо. Однак зазначені форманти приєднуються лише до арабо-перських слів.

II. Творення торговельних термінів-прикметників від іменних частин мови

2.1. Серед похідних суфіксальних відіменних прикметників найбільшу групу (44 ПО) складають деривати, утворені за допомогою суфікса *-lı / -li / -lu / -lü*, що творить якісні та відносні прикметники, напр., *dolaylı* – опосередкований, *düzenli* – регулярний, *rahatsız* – дорогий, коштовний, *toplu* – колективний, *uyumlu* – гармонійний, *yazılı* – письмовий, *varlıklı* – заможний, *verimli* – ефективний. Афікс *-lı^d* у поєднанні з віддієслівними іменами на *-(y)iş^d*, *-(i)m^d*, *-ti / -nt^d*, *-gr⁸*, *-(in)ç^d*, *-(a)k*, *-(i)k^d* тощо, які називають дії, утворює прикметники активного та пасивного значення (від неперехідних основ утворюються прикметники з активним значенням, від перехідних – з

пасивним), напр., *indirimli* – *знижсений* (про ціну), *kazançlı* – *прибутковий*, *olumlu* – *позитивний*, *tutumlu* – *оцадливий*.

2.2. Другу за чисельністю групу (25 прикметників) складають похідні зі словотворчим формантом *-siz / -siz / -suz / -süz*, який додається до іменників і утворює відносні та якісні прикметники зі значенням відсутності особи, предмета, тобто він додає до значення деривата сему “відсутність якості, характерної для основи”. Значення таких дериватів досить легко вивести із суми значень складових, зазвичай вони виступають антонімами до прикметників на *-lı*⁴, напр., *geçersiz* – *недієсний*, *indirimsiz* – *без знижки*, *olumsuz* – *негативний*. Під час мовної реформи даний формант застосовувався замість перського *-bi* та арабських афіксів і службових слів: *bila-*, *gayri-*, *adem-*, *la-*, *i*, напр., *gayrimuntazam = düzensiz* – *нерегулярний*, *naçar = çaresiz* – *безвихідний*, *bitaraf = tarafsız* або *yanız* – *нейтральний*, *bilaistisna = istisnasız* – *без винятку*, *ademiiktidar = yetersiz* – *недостатній*. [9, с. 141–142]. Вищезазначені афікси утворюють прикметники, що зазвичай не мають самостійного термінологічного значення і входять до складу термінів-словосполучень.

2.3. Незначна кількість прикметників утворюється за допомогою непродуктивних до 1935–1936 років афіксів *-al / -el*: *özel* – *приватний*, *yerel* – *місцевий* та *-sal / -sel* (4 одиниці), які було штучно відроджено, як одні з небагатьох афіксів, що утворюють прикметники [2, с. 146]. Афікс *-sal / -sel* часто застосовувався для заміни лексичних одиниць, утворених за допомогою ар. афікса *-i*, напр., *bilimsel* – *науковий*, *bölgesel* – *регіональний*, *finansal* – *фінансовий*, *kişisel* – *особистий*, *kuramsal* – *теоретичний*. Додається він також до дієслів, напр., *görsel* – *візуальний* та слів іншомовного походження, переважно арабізмів, напр., *parasal* – *грошовий*, *toplumsal* – *соціальний*.

2.4. У турецькій мові досі функціонує багато відносних прикметників, утворених за правилами граматики арабської мови, за допомогою афікса *-i / -vi* (*hakiki* – *справжній*, *iktisadi* – *економічний*, *taddi* – *матеріальний*, *siyasi* – *політичний*, *ticari* – *комерційний*, *torğiveli*), які, як і попередні, зазвичай входять до складу термінологічних словосполучень.

В утворенні похідних суфіксальних прикметників беруть участь також ТО дієслів, однак отримані дані дають підставу зробити висновок про те, що це непродуктивна модель творення. Зокрема, в такий спосіб утворюються похідні шляхом приєднання наступних афіксів:

-gan / -gen / -kan / -ken (2 одиниці), що походить від дієприкметника *-gan* (суч. *-an / -en*), який втратив ознаки дієприкметника й утворює переважно прикметники, напр., *girişken* – *ініціативний*, *diloviy*, *üretken* – *продуктивний*; іноді – іменники: *başkan* – *голова*, *etken* – *фактор*; *-gin⁸* – фонетичний різновид афікса *-gan*: *durgun* – *застійний*, *etkin* – *ефективний*.

III. Торгівельні терміни-дієслова утворюються шляхом приєднання спеціальних афіксів до іменної чи дієслівної твірної основи. Спираючись на вибірку, представлену 61 однослівним дієсловом, ми встановили наступне.

Найбільш продуктивними афіксами творення дієслів від іменних частин мови є: *-la / -le*, *-laş / -leş*, *-lan / -len*, *-dir*, *-ar / -er*.

Афікс *la/-le* (15 ПО) творить дієслова від майже всіх частин мови, напр., *etiketlemek – наклеювати етикетку, faturalamak – вписувати рахунок*. Наступну за кількістю групу (6 дериватів) утворюють ПО дієслів, утворені за допомогою суфікса *-laş/-leş*, напр., *pazarlaşmak – торгуватися, tekelleşmek – монополізувати, tüccarlaşmak – стати комерсантом, торговцем*. Найменшу групу складають деривати, утворені афіксом *-lan/-len* (4 одиниці), напр., *borçlanmak – заборгувати, dalgalanmak – коливатися (про ціни, курси валют)*.

Від ТО дієслів твориться незначна кількість похідних, зокрема, в утворенні беруть участь такі форманти, як афікс спонукального стану *-dir* (9 дериватів), який приєднується, переважно, до основи на *-lan / -len* та *-laş / -leş* і утворює такі терміни, як *değerlendirmek – оцінювати, fiyatlandırmak – оцінювати, назначати ціну, tekelleştirmek – монополізувати; -t* (10 ПО дієслів): *dağıtmak – поширювати, devretmek – передавати права; афікс -ar / -er* (2 одиниці): *çıkarmak – видаляти, göndermek – відправити; -ş* (1 одиниця): *girişmek – починати, братися за цюсь;*

-i(n) (1 одиниця): *tükenmek – закінчитися*. Розглядаючи частотність термінотворчих суфіксів фахової мови торгівлі, варто підкреслити, що частина розглянутих термінів є дієприкметниками (25 одиниць), значна частина яких, субстантивуючись, утворює іменники (від дієприкметників теперішнього-майбутнього часу на *-an / -en*, від основ теперішньо-майбутнього (*-r / -ır / -ir / -ur / -ür / -ar / -er*), майбутнього-категоричного (*-(y) acak / -(y) ecek*) та минулого-суб'єктивного часів (*-miş / -miş / -miş / -müş*), напр., *alacak – борг (який слід отримати), çıkar – вигода, зиск, gelir – дохід, gider – витрати, satılmış – проданий, taşınmaz – нерухомий, tutar – кількість, yarar – користь*. Запорочені ТО також демонструють здатність поєднуватися з більшістю з вищезазначених афіксів.

Отже, для словотвірної архітекtonіки однослівних торговельних термінів характерні в цілому ті ж принципи, що й для загальноновживаних одиниць. Разом із тим простежується певна специфіка у використанні морфологічних способів творення, деякі словотвірні моделі саме в термінології торгівлі посилюють свою продуктивність. Продуктивність морфологічного способу для термінів торгівлі обумовлена тим, що він є надзвичайно поширеним і для слів загальноновживаної мови. Переважна більшість термінів-дериватів, утворених за допомогою питомих словотвірних афіксів на турецькомовному ґрунті, з'явилася за часів республіки у рамках мовної реформи. Шляхом афіксації утворено близько 40 % від усіх однослівних термінів, у першу чергу за допомогою суфіксів *-lık¹, -ci², -lı³, -siz⁴, -ma / -me, -(i)m⁴, -la / -le*. У досліджуваній термінології простежуємо тенденцію до гніздового термінотворення: створення комплексів, пов'язаних спільною основою (напр., дієслово – віддієслівна назва дії – назва особи тощо), що призводить до формування широких мотиваційних полів. Таким чином, модельований характер творення суфіксальних дериватів на позначення певних груп торговельних понять, використання при цьому однотипних основ вказує на системність досліджуваної термінології.

У перспективі дослідження – подальше вивчення дериваційних процесів у термінологічних системах турецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковалик І.І. Вчення про словотвір / І.І. Ковалик. – Л.: Вид-во Львівського університету, 1961. – 83 с.
2. Кононов А.Н. Грамматика современного турецкого литературного языка / А.Н. Кононов. – М.: Изд. Академии наук СССР, 1956. – 570 с.
3. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Изд. 3-е / Лейчик В.М. – М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 256 с.
4. Панько Т.І. Від терміна до системи. Становлення марксистсько-ленінської політекономічної термінології у східнослов'янських мовах / Т.І. Панько. – Л.: Вища школа, 1979. – 147 с.
5. Положин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення: Монографія / М.М. Положин. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.
6. Суперанская А.В. Общая терминология: Терминологическая деятельность. Изд. 3-е. / А.В. Суперанская. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 288 с.
7. Köksal A., Türkçe Bilim Sözleri: Bir Deneyim / A. Köksal // Bilim ve Ütopya, sayı: 80, Şubat 2001, s. 14-21.
8. Timurtaş F. K., Terimlerin Türkçeleştirilmesi/ F.K. Timurtaş // Türk Dili, TK.44, Ankara, 1966.
9. Zülfikar H. Terim sorunları ve terim yapma yolları / H. Zülfikar. – Ankara, 1991. – 213 s.

*Телешун К.О., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

АФФИКСАЛЬНЫЙ СПОСОБ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ КАК ПРОДУКТИВНЫЙ СПОСОБ ОБРАЗОВАНИЯ ТЕРМИНОВ ТОРГОВЛИ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

В статье исследованы формально-структурные особенности однословных торговых терминов турецкого языка, образованных суффиксальным способом. Определены основные тенденции суффиксального способа терминообразования, выявлены и проанализированы самые продуктивные словообразовательные модели.

Ключевые слова: турецкий язык, торговый термин, словообразование, аффиксация, словообразовательная модель.

*Teleshun K.O., PhD., Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

SUFFIXAL WAY OF TERM-FORMATION AS PRODUCTIVE WAY FOR CREATION OF TURKISH TERMS OF TRADE

The article researches the formal and structural features of single-word terms of trade of the Turkish language made by affixation. Major tendencies of suffixal way of term-formation are identified and the most productive models of suffixation are analyzed.

Keywords: Turkish language, trade term, term-formation, affixation, term-formation model.